

זאב (וה) פרידמן

לכבודו של נכדי אהוד, לרגל שבת בר המצווה.

משה בפרשתנו ממשיך בסמינר ההכנה של עם ישראל, לקראת הכניסה לארץ. פרשתנו מניחה תשתיות יסוד, לאושיות המשילות, לסדרי שלטון ומשפט של ניהול המדינה, לדמות הראשים והמנהיגים, לאחריותם ומוסריותם של - רשויות הממשל: **השלטון המרכזי- משרדי הממשלה** והרשויות השלטוניות. **השלטון המקומי- הרשויות המקומיות. החברה האזרחית- תאגידיים**, עמותות, גופי התנדבות וכיו"ב.

פרשתנו חותמת בסוגיית "עגלה הערופה", המעמידה במרכזה, שני ערכים מכוננים ביהדות: "קדושת החיים" ו"כבוד המת", בדגש ל"מת מצווה", שהוא פלוני ואלמוני.

מהי סוגיית "עגלה ערופה" ?

" **כי-ימצא חלל, באדמה אשר ד' אלהיך נתן לך לרשתה, נפל, בשדה: לא נודע, מי הכהו. ויצאו זקניו, וטפטיף; ומדדו, אל-הערים, אשר, סביבת החלל. והיה העיר, הקרבה אל החלל ולקחו זקני העיר ההוא עגלת בקר, אשר לא עבד בה, אשר לא משכה, בעל. והורדו זקני העיר ההוא את העגלה, אל נחל איתן, אשר לא יעבד בו, ולא יזרע; וערכו שם את העגלה, בנחל. ונגשו הכהנים, בני לוי כי הם בחר ד' אלהיך לשרתו, ולברך בשם ד', ועל פיהם יהיה, כל ריב וכל נגע. וכל, זקני העיר ההוא, הקרבים, אל החלל ירחצו, את-ידיהם, על העגלה, הערופה בנחל. וענו, ואמרו: ידינו, לא שפכה (שפכו) את-הדם הזה, ועינינו, לא ראו. כפר לעמך ישראל אשר פדיתי, ד', ואל תתן דם נקי, בקרב עמך ישראל; ונכפר להם, הדם ואתה, תבער הדם הנקי מקרבך: כי תעשה הישר, בעיני ד'." (כ"א, א-ט).**

הסוגיה של "עגלה ערופה" מציגה לנו תחכים למידה של אירוע החלל, בדגש לאחריותם של הראשים והמנהיגים. התחכים מתמקד בארבעה: 1. הרוצח. 2. הנרצח. 3. המנהיגות- ראשי השלטון ופרנסי העיר. 4. הציבור והחברה האזרחית.

הסוגיה מציגה לנו נוהל ופרוצדורה משילותית בדמות פרוטוקול מקצועי, כיצד על המנהיגות וראשי העיר, לנהוג באירוע כה חריג כדוגמת חלל מת מצווה- פלוני אלמוני.

חז"ל במשנה בתלמוד הירושלמי, במסכת סוטה פרק ט', ובתלמוד הבבלי במסכת סוטה, דף מד' עמ' ב', דנים בסוגיית "עגלה ערופה" ותמהים על הצהרת זקני העיר שלא שפכו את דמו של הנרצח: "וכי על דעתינו עלתה שזקני בית דין שופכי דמים הם?!".

אלא הם מסבירים שמשמעות הכרזה זו, היא אותה האחריות המצופה מזקני וראשי אותה העיר שבה נמצא החלל. חכמי בבל בתלמוד הבבלי, מתמקדים בנרצח, בכך שראשי העיר לא דאגו ללוות אותו ולא נתנו לו את המענה והסיוע הכלכלי בעיר ולכן נאלץ ללכת מחוץ לעיר ונרצח ואילו חכמי ארץ ישראל בתלמוד הירושלמי מתמקדים ברוצח, ומסבירים זאת בכך, ששמא הרוצח היה נתון במצוקה כלכלית ונפשית ונאלץ לרצוח. לדעתם, הרוצח לא זכה בטיפול וסיוע, שהיה אולי מונע ממנו לבצע את הרצח.

הנה לנו שני מושגים – אשמה ואחריות, הנגזרים מפרשת עגלה ערופה, ששופכים אור על אחריות ראשי הממשל והעיר, לערך "קדושת החיים".

האם ראשי אותה עיר, הם אשמים במה שקרה בעירם ?

בעקבות התחכים שהתקיים על ידי המנהיגות של אותה העיר, ששם נמצא החלל, נראה שראשי ופרנסי העיר, אינם נושאים באשמה, אבל הם כן נושאים באחריות. במילים אחרות, אפשר לומר שהם לא אשמים במובן הפלילי ולא יוגש כתב אישום נגדם, אבל הם כן נושאים באחריות מוסרית ציבורית שמצופה מהם כמנהיגים, ויתכן ועליהם להתפטר מתפקידם. כיון שאירוע כה חריג התרחש במשמרת שלהם או לחילופין, עליהם לפעול ללא לאות לאתר את הרוצח וגם למנוע במעשים את הרצח הבא.

מאמר מרתק של **ינאי ד' לוי** (מקור ראשון, ג' אלול תשע"א) המצטט מתוך מאמרה של הסופרת **שולמית הראבן**: "**אשמה ואחריות**", שופך אור על דיוננו, ומציג בהקשר לכך את מחקריו של **הפסיכולוג השוויצרי הצרפתי ז'אן פיאז'ה** (1896 - 1980). פיאז'ה שעסק בפסיכולוגיה ההתפתחותית והפסיכולוגיה הקוגניטיבית, פיתח את שיטת הניסוי בפסיכולוגיה, הנשענת על הצגת חידות לאנשים ובמיוחד לילדים וניתוח הסיבות לשגיאות בתשובותיהם.

בהקשר לסוגיית האשמה והאחריות, הציג פיאז'ה 2 סיפורים, לילדים בגילאים שונים.

הסיפור הראשון, מספר על ילד שנשאר לבדו בבית וחשק בריבה. הילד מטפס במטבח למדף הגבוה שם מונחת צנצנת הריבה ונתוך כדי כך נשמטת הצנצנת מידיו ונשברת.

הסיפור השני, מספר על ילד שהתבקש על ידי אימו להעביר ערימה של 20 צלחות מחדר לחדר. בדרכו נתקל במכשול, הוא נפל וכל 20 הצלחות נשברו.

פיאז'ה שאל את הילדים בגילאים השונים, מי יותר אשם ומי נושא יותר באחריות, בסיפור הראשון או בסיפור השני? פיאז'ה מצא במחקריו בסוגיה הנדונה של **אשמה ואחריות, שהילדים הקטנים יותר**, נטו למצוא **האשם** בילד שבסיפור הראשון, ואילו **הילדים הגדולים יותר**, **ידעו כבר להבחין בין אשמה לבין אחריות** ונטו להטיל **האחריות** דווקא על האמא בסיפור השני ולא על הילד. **אני באופן אישי עשיתי הניסוי הזה עם נכדיי**. ספרתי להם את סיפור העגלה הערופה, והצגתי בפניהם את 2 הסיפורים של פיאז'ה. בסוגיית האשמה והאחריות. שאלתי אותם, מי לדעתם יותר אחראי, הילד בסיפור הראשון או האמא בסיפור השני. (ממליץ לכם לעשות זאת עם ילדיכם או נכדיכם). **נכדיי הקטנים יותר** הטילו האחריות על הילד בסיפור הראשון ואילו **נכדיי הגדולים יותר**, הטילו אחריות גדולה יותר על האמא בסיפור השני, שלא הייתה צריכה לבקש מבנה, להעביר 20 צלחות מחדר לחדר.

כלומר, בסולם ההתפתחות הגילאית, של **המוסריות והאחריות**, נראה שהמושג: "**מבוגר אחראי**" איננו סתם סיסמה, אלא יש לו משמעות מלמדת ומורת דרך.

אם באחריות עסקינן לקיום ערך קדושת החיים, גם אם איננו נושאים באשמה ישירה לאירוע ולא נועמד לדין, הרי נשאל את השאלה, מה צריך לעשות כדי למנוע את אירוע החלל הבא?

נראה אפוא שהתשובה לכך מחברת אותנו **למודל שלוש המניעות**, בהקשר לאירוע עגלה ערופה, שהוא בסמיכות בפרשתנו, **לנושא ערי המקלט**, שבהן קולטים רוצח בשגגה, כדי להגן עליו מפני גואל הדם.

במניעה הראשונית - יש להשקיע **לכתחילה** במודעות ומשאבים של ראשי ופרנסי המדינה והעיר, בעיקר **בתשתיות החינוך והרווחה**, על מנת למנוע מצב, שאדם יגיע לחרפת רעב ויאליץ לשדוד ולרצוח, ולחילופין, לדאוג לתשתית הגנה וליווי לאדם זר ואורח שנקלע לעיר. **תשתיות המניעה הראשונית צריכות גם למנוע הריגה בשוגג כשהיד קלה על ההדק.**

במניעה השניונית – כאשר האדם כבר הרג בשוגג וידו קלה על ההדק, מוטלת האחריות על ראשי ופרנסי המדינה והעיר, לדאוג לו למקום מקלט והגנה, כדוגמת עיר המקלט, על מנת שלא יפגעו בו ויגרמו לשפיכות דמים, מסוגם של גואלי הדם.

במניעה השלישונית – כאשר אדם נרצח, יש כמובן למצות החקירה, לחקור אם יש עילה להגשת כתב אישום, הבאה למשפט ואכיפת החוק בישיבה בכלא מאחורי סורג ובריש אם נמצאת אשמה במנהיגים או ברוצח מסוים. **אך אין להימנע מקיום תחכים יסודי ולהתמקד באחריות של המנהיגים וראשי השלטון, לאירוע הטרגי, גם אם אין עילה להגיש כתב אישום נגדם.** אולי אין עליהם להתפטר מתפקידם, בגלל אחריותם הציבורית והמוסרית, לאירוע המוות שהתרחש במשמרתם, כפי שאנו קוראים בטקסט בפרשתנו. אבל בסב טקסט עליהם לפעול במעשים לאיתור הרוצח ולמנוע את הרצח הבא בהשקעה בתשתיות ובהקצאת משאבים לכך. **במעשים ולא בדיבורים.** אין להסתפק רק בהצהרה של המנהיגים במסיבת עיתונאים או בערוצי תקשורת של הרשתות החברתיות: "**ידינו לא שפכו את הדם**". כלומר, לא מוגש כתב אישום נגדנו ואיננו

אשמים. הם אולי לא נושאים באשמה, אבל הם כן נושאים באחריות ציבורית מוסרית, לאירוע החרגי שקרה.

כתוצאה מהתחכים, עליהם לפעול לפיתוח תשתיות ושירותים, על מנת למנוע את הרצח הבא.

אנו מכירים בחיי היום יום את סדרי העדיפויות בהקצאת תקציבים למניעה. לצערנו, התקציבים למניעה ראשונית, הם מזעריים. דוגמאות לכך לא חסרות. אסונות רבים ניתן היה למנוע אם המנהיגים והראשים, היו מנהלים תכניות מראש של ניהול סיכונים ומקצים משאבים למניעה ראשונית. מקרה "העגלה הערופה" הוא מסר לראשי השלטון המרכזי והמקומי, **שלא העכבר גנב, אלא החור גנב**. הבעיה היא באדישות, בהקטנת ראש, בביטויים כמו: "סמוך... יהיה בסדר... אל תדאג... לא ידעתי... לא שמעתי...".

אך האחריות גם מוטלת על החברה האזרחית והציבור הרחב, לגלות אחריות ומעורבות, בהתראה וצלצול בפעמונים, לכל סימן חריג שנראה. אסור לציבור לגלות אדישות ולעבור לסדר היום, להקטין ראש ולומר, זה לא שייך לי. מצופה מכל אחד להגדיל ראש ולגלות מעורבות אקטיבית.

הערך של "קדושת החיים" שייך לכולם ומחייב את כולם.

פרשתנו באירוע העגלה הערופה, מלמדת אותנו גם את ערך "**כבוד המת**". המחויבות והאחריות המוטלת עלינו לעשות כל שניתן להביא את החלל האלמוני לקבורה, בקבר ישראל. בהקשר לכך אבקש לשתף באירוע שחוויתי אותו במלחמת לבנון הראשונה, שבה שמשתי כחובש גדודי ואחראי על התאגיד שישב בבחמדון בהרי השוף, לפני שירדנו לבירות לסייע במבצע הפריצה לעיר. בוקר אחד הגיע אלינו אדם זקן שהציג עצמו כיהודי לבנוני מדורי דורות שגר בסביבה. הוא ידע לצטט פסוקים מהמקורות היהודיים והראה לנו היכן הוא גר. הרופא בתאגיד בדק אותו, נתן לו תרופות ואמר לו להגיע לביקורת בחזרה כעבור מספר ימים. והנה, כעבור יומיים באו בבהלה הכפריות הלבנוניות בדמות המקוננות וביללות, כמו בסרט "זורבה היווני" והצביעו לעבר השדה באזור הבתים. יצאנו למקום ונדהמנו לראות את אותו יהודי מוטל בשדה מגולל בשמיכה ללא רוח חיים. נגשתי לביתו עם עוד כמה חיילים ומצאנו בביתו מעט דברי קודש יהודיים. מיד הבנו שהיהודי הלבנוני, הוא **מת מצווה** שיש להביאו לקבורה בקבר ישראל. למרות תנאי הלחימה ההפגזות והסיכונים, דאגנו לטפל בנושא מול הרבנות הצבאית שישבה במפקדה הראשית בעלי והעברנו להם את גופתו. כעבור מספר ימים הובא לידיעתי שהופיעה ידיעה **בעיתון "הצופה"**, שאברהם בן אברהם "**מת מצווה" מלבנון, הובא לקבורה בקבר ישראל בצפת.**

האחריות והמחויבות שלנו לקיום הערכים של קדושת החיים וכבוד המת, מוטמעים בפרשתנו בסוגיות העגלה הערופה וערי המקלט. לא בכדי פותחת פרשתנו בפסוק: "**שִׁפְטִים וְשִׁטְרִים, תִּתֶּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ, אֲשֶׁר ד' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ, לְשִׁבְטֶיךָ; וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם, מִשִּׁפְט-צֶדֶק**".

ההפטרה של פרשתנו, **בישעיהו פרק נ"א**, נדרשת אף היא לסוגיית דיונונו בשאלת האחריות של ראשי השלטון והמנהיגים, בפסוק: "**הַתְּעוֹרְרִי הַתְּעוֹרְרִי, קוּמִי יְרוּשָׁלַם, אֲשֶׁר שְׁתִּית מִיַּד הַחַי, אֶת-כּוֹס חַמְתּוֹ; אֶת-קִבְעַת כּוֹס הַתְּרַעְלָה, שְׁתִּית--מִצִּית. אִין-מְנַהֵל לָהּ**". "**התעוררי התעוררי קומי ירושלים**" – **מנהיגים- צאו מהר מאדישותכם.**

"**אין מנהל לה**"- זאת קריאה למנהיגים ומנהלים, - אינכם ראויים לתפקידכם. בחרתם שררה ואינכם מטמיעים ומיישמים בפועל את הנדרש כדי לממש את **האחריות הניהולית** שלכם, למנוע אובדן ופגיעה בחיי אדם. "**אין מנהל לה**", מצביעה על מציאות של משילות שלטונית של כאוס, זלזול, הפקרות והקטנת ראש.

ראשי ופרנסי המדינה, העיר והחברה האזרחית, אינם יכולים "לרוחוץ בניקיון כפיהם" ולהסתפק רק, בקיום מסיבת עיתונאים ולהעניק הצהרה תקשורתית: " ידינו לא שפכו את הדם", **או במקרה היותר טוב, להקים ועדות חקירה ולקיים תחכימים. מצופה מהם לנהוג "כמבוגר אחראי" בקיום אמיתי, רציני, מקצועי ומוסרי של הערכים: "קדושת החיים" ו"כבוד המת".** **אולי אין מוטלת עליהם אשמה ישירה במובן הפלילי, אבל כן מוטלת עליהם אחריות מוסרית ציבורית.**

